

Sokeainopetuksen uranuurtajanaiset ja äitiyys

Kari Huuskonen

Kun sokeainopetuksen tulosta Suomeen ja samalla ensimmäisen sokeainkoulun perustamisesta tuli vuonna 1915 kuluneeksi juhlallisesti 50 vuotta, asia huomioitiin aistiviälliskoulujen opettajien äänenkannattajassa Suomen Aistiviälliskoulujen Lehdessä 8/1915 ja Brailleen pistekirjoituksella ilmestyneessä Suomen Sokeain Liiton jäsenlehdessä Sokeain Airuessa 6–7/1915. Lehtien artikkeleissa tarkasteltiin sekä suomalaisen sokeainopetuksen historiaa että kuvailtiin lokakuun 1. päivänä Helsingin sokeainkoululla vietetyn merkkipäivän juhlallisuuksia. Muistelun kohteena olivat erityisesti sokeainopetuksen uranuurtajanaiset, neidit Mathilda Linsén ja Hanna (Johanna Maria) Ingman. Keitä nämä naiset olivat ja millaista julkisuuskuvaa heistä tuotettiin 1910- ja 1920-luvulla? Lähestyn kysymystä arjen myyteistä käsin kolmesta näkökulmasta. Lähtökohtana on äitiyden metafora, joka auttaa syventämään sisäoppilaitoksessa toimineen naisopettajan sosiaalista vanhemmuutta kristillisenä äitiytenä, yhteiskunnallisena äitiytenä ja marttyriäitiytenä.

Kristillinen äitiys kulttuurisen ymmärryksen välittäjänä

Sokeainopetuksen uranuurtajanaisten historia kiinnittyy olennaisella tavalla itsenäisyyttä ja omaehtoista elämää etsivän eurooppalaisen sivistyneistönaisen historiaan. Suomessa tämä tarkoitti 1800-luvulla alkanutta rakennemuutosta, jonka seurauksena erityisesti säätyläisperheiden tyttäret alkoivat hakeutua kodin piiristä yhteiskunnallisiin tehtäviin ja itsellisiin palkkatöihin. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen kanavoitui aluksi kristillisten yhteisöjen ja liikkeiden kautta. Suomessa jo pitkään eläneestä pietismistä ja uudemmasta anglosaksisesta herätyksestä vaikutteita saaneet kristilliset liikkeet eivät tyytyneet vain odottamaan, että viranomaiset lähtisivät uudistusten tielle ja alkaisivat kantaa sosiaalista vastuuta heikompi-osaisista. Vastuu yhteiskunnallisista ongelmista, otettiin kannettavaksi omakohtaisesti. Tältä pohjalta syntyivät myös maamme ensimmäiset diakonissalaitokset ja kaupunkilähetykset 1800-luvun loppupuolella. (Koskenvesa 1992, 23–24.)

Myös kansanopetuksen vireä liikkeelle lähtö Suomessa 1860-luvun jälkeen avasi naisille uusia mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Ensimmäiset valtion tyttökoulut perustettiin 1840-luvulla, ja vuonna 1863 perustettuun Jyväskylän opettajaseminaariin olivat tervetulleita myös naiset. Kansakoulunopettajan ammatin valitsivat etenkin säätyläisperheiden tyttäret, joilla taloudelliset resurssit kouluttautumiseen olivat paremmat kuin alemmilla yhteiskuntaluokilla. Opetusala mahdollisti oman toimeentulon ja taloudellisen riippumattomuuden, mutta sulki samalla pois ylä- ja keskiluokkaisen ihanteen kutsumustyöstä kotona. Kodin ulkopuolisen työn ja perheen yhteensovittaminen ei sopinut sen enempää säätyläisnaisen kuin nousevan keskiluokkaisen porvarisnaisen ideaan. (Sulkunen 1995, 33–37.)

Kansakoulunopettajan ammattikutsumus merkitsi monille naisille hengellistä sitoutumista työhön, jonka ymmärtäminen nykypäivän perspektiivistä edellyttää ilmiön kiinnittämistä 1800-luvun uskonnolliseen kieleen ja käyttäytymiseen. Yhteistä kansanopetusta ajaneista intressiryhmistä kirkolla oli vielä 1800-luvun jälkipuoliskolla vahva auktoriteettiase-

ma. Sen näkemykset painoivat paitsi konkreettisessa koulutyöskentelyssä, myös lainsäädäntö-, ohjesääntö- ja komiteatyöskentelyssä. (Esim. Vuolle 1992, 85.) Opettajat taas toimivat virallisen koulun tavoitteiden ja ideaalien edustajina lasten ja nuorten parissa. Erityisesti naisopettajia kouluttiin sivuuttamaan oma ruumiillisuutensa ja seksuaalisuutensa. Kansakoulunopettajan idea oli olla neutraali ja sovinnainen, kaikin puolin nuhteeton esikuva oppilaille. (Sulkunen 1995, 33–37; ks. myös Epstein & Johnson 1998, 131–150.)

Vuonna 1865 perustetun, maamme ensimmäisen sokeainkoulun *Blindanstalten i Helsingfors* johtajatar Mathilda Linsén (1831–1872) toimi aistivialisopetuksen tavoitteiden ja ideaalien toteuttajana kasvatustyössään. Linsén sai opettajapätevyytensä isänsä, kaunopuheisuuden ja runotaiteen professorin Johan Gabriel Linsénin opastuksella ja myöhemmin itse opiskellen sekä toimimalla muun muassa tuntiopettajana Helsingin tyttökoulussa. Sokeainopetukseen Linsén tutustui kansakoulujen tarkastajan Uno Cygnaeuksen kehoituksesta. Linsén matkusti valtiolta saamansa apurahan turvin Eurooppaan 1860-luvun alussa ja tutustui opintomatkinsa aikana useisiin eurooppalaisiin sokeainkouluihin ja niiden opetukseen. Näiden kokemusten pohjalta rakentui myöhemmin myös ensimmäisen sokeainkoulun opetussuunnitelma. (Sokeain Airut 6–7/1915; Kuurojen- ja sokeainkoulu 4/1965, 103–104.)

Linsénin opintomatka merkitsi aistiviallisten lasten opettajakoulutuksen liikkeellelähtöä Suomessa. Aistivialisopetus, mitä nimitystä pedagogit alkoivat käyttää yleisesti 1880-luvulta lähtien sokeiden, kuurojen ja tylsämielisten opetuksesta, oli Suomessa vielä 1860-luvulla uusi asia. Muualla Euroopassa erityisesti sokeiden ja kuurojen opetus oli jo vakiintunut osaksi kansanopetusta. Ulkomailla opiskelusta tai vierailuista ulkomaisissa laitoksissa ja kouluissa tulikin vähitellen olennainen osa 1800-luvun aistivialisopettajien virkaan kouluttamista. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että valtio kustansi aistivialisopettajien opintomatkat ulkomaille ja sitoutti heidät samalla yleensä loppuelämäkseen aistiviallistyöhön. (Vuolle 1992, 85; ks. myös Harjula 1996, 48–49.)

Myytti Mathilda Linsénistä syntyy

Mathilda Linsénin kohdalla työ sokeainopetuksessa jäi kuitenkin monelta osin kesken. Jo 41-vuotiaana kuollut Linsén ehti työskennellä opettajana ainoastaan alle kymmenen vuotta. Tästä huolimatta hän jäi elämään sokeainopetuksen historiaan. Hän nousi tai hänet nostettiin erityisesti 1910-luvulla sokeiden ja heikko-osaisten lasten symboliseksi äitihahmoksi ja kristillisen laupeudentyön perikuvaksi. Vaikutelma nousee esiin molempien jäsenlehtien, *Suomen Aistivialliskoulujen Lehden* ja *Sokeain Airuen* syksyn juhlanumerosta, jossa tuntemattomaksi jäävä kirjoittaja kuvailee Helsingin sokeainkoulun 50-vuotisjuhlien kulkua muun muassa seuraavasti:

Synkkänä ja kolkkona, kuten useimpain sokeain oma elämäkin, valkeni loka-kuun 1 päivä, jolloin Helsingissä olevat sokeat kello 10 ajoissa aamupäivällä kokoontuivat vanhalle hautausmaalle kaupunkimme sokeainkoulun ensimmäisen johtajattaren, neiti Mathilda Linsénin haudalle hänen muistoansa kunnioittamaan. Kun koulun entisistä ja nykyisistä oppilaista kokoonpantu kuoro oli laulanut pari värsyä virrestä "Taivaassa, ratki taivaassa", puhui johtaja Kyösti Sipilä, laskien samalla seppeleen, seuraavaa: "Tämä aamuhetki on ohjannut askelemme hiljaiseen kalmistoon, vainajien leposijoille. Olemme täällä rauhan paikassa. Tämä on muistojen kätkö, tämä kalmisto, monien suurten ja kauniitten, innostavien muistojen paikka. Tänne on peitetty maalli-

set jäännökset monen sellaisen kansalaisen, joka on suuria kansamme hyväksi tehnyt. Tänne on vuosien kuluessa vaeltanut ja vaeltaa epäilemättä vastakin suuria kansalaisryhmiä kiitollisina viettämään jonkun nurmen alla nukkujan muistoa. Täällä on hautoja, joita moni pääkaupunkiin kaukaakin tullut on tahtonut nähdä ja ainakin hetkisen sen ääressä mietteissään viivähtää. Nyt on meitä täällä vain pienoinen joukko ja me olemme pysähtyneet ääreen kummun, johon kai useimmat tässä kalmistossa kävijät eivät liene huomiotaan kiinnittäneet; hyvä, jos ovat nimet vaatimattomasta kivistä lukeneet. Mutta meistä, tässä nyt seisovista, eikö tunnu nyt melkein tältä: Riisu kenkäsi jaloistasi, sillä paikka, jossa seisot, on pyhä. Sillä tämän kummun alla uinuvat maalliset jäännökset oman äitimme. Enhän liikoja sanone! On näet isiä ja on äitejä meillä, jotka eivät ole sitä verisiteiden lain mukaan, mutta jotka eivät sen vähemmin ole isiä ja äitejä meille. Ei ollut hän, tämä nurmen alla nukkujaja suuri tavallisen maailmallisen mittakaavan mukaan, mutta hän oli suuri toisenlaisen arvion jälkeen. Häneen voi sovittaa sanat sen miehen, joka arvot on oikein arvioinut: "Joka teistä tahtoo suurin olla, hän olkoon niinkuin se, joka palvelee." Mathilda Linsén tahtoi tehdä palvelustyötä Suomen sokeain hyväksi. Ja siten hän tuli suureksi. Hän tahtoi holhoa niitä pienimpiä, jotka siihen asti olivat unohdettuina saaneet päiviänsä viettää. Siten hänestä tuli Suomen sokeain äiti. (Sokeain Airut 6-7/1915; Suomen Aistivialliskoulujen Lehti 8/1915, 118-119.)

Lehtikirjoitus ja siinä lainattu johtaja Kyösti Sipilän haudalla pitämä puhe kantavat useita, jopa vastakkaisia merkityksiä. Kirjoitus avaa mahdollisuuksia tarkastella sokeainkoulujen ja sokeainopetuksen uranuurtajien toimintaa ja henkilökuvaa sekä historiallisella että myyttisellä tasolla, mutta luo myös näiden tulkintatasojen välille jännitteen.

Sokeainkoulut olivat sisäoppilaitoksia toisin kuin tavalliset kansakoulut. Näin ollen myös niiden toimintaan omaksuttiin alusta alkaen perinteisesti kodeille kuuluneita kasvatustehtäviä. Opettajien ja kasvattajien suhde lapsiin ei kuitenkaan perustunut biologiseen vaan sosiaaliseen vanhemmuuteen, mikä synnytti perhe- ja sisäoppilaitosinstituution välille symbolisen perusristiriidan. Se emotionaalinen suhde, joka vallitsi aikuisten ja lasten välillä Mathilda Linsénin johtajakaudella, on monessa mielessä tiedon ja historiallisen kokemuksen ulottumattomissa. Kyösti Sipilän puheesta voi tulkita vain hänen omalle aikakaudelleen ominaisia käsitteitä sosiaalisesta ja emotionaalisesta vanhemmuudesta.

Muistitietoaineistot tai kirjalliset lähteet eivät kerro, kuinka suositua tai yleistä käyminen Mathilda Linsénin haudalla oli ollut ennen vuotta 1915. Oliko rituaalinen muistohetki Linsénin haudalla ainutkertainen tapahtuma vai vuosia kestänyt tapa? Helsingin sokeainkoulun juhliessa vuonna 1965 sokeainopetuksen satavuotisjuhlia haudalla käynnin traditio tunnettiin, mutta tuolloin kukkalaitteet laskettiin vain kansakoululaitoksen "isän" Uno Cygnaeuksen ja sokeainkoulun entisten johtajien Hanna Ingmanin ja Kyösti Sipilän haudoille (Kuurojen- ja sokeainkoulu 4/1965, 95-96). Miksi Mathilda Linsén puuttui joukosta? Oliko kyse jonkinlaisesta kielipoliittisesta kannanotosta? Suomen- ja ruotsinkieliset sokeainkoulut olivat eriytyneet Helsingissä 1960-luvun puoliväliin tultaessa lopullisesti toisistaan ja Mathilda Linsén edusti tavallaan ruotsinkielisen sokeainopetuksen historiaa (Tsokkinen 1988, 247). Ehkä Linsénin symbolinen merkitys ei ollut enää Helsingin sokeainkoululle tärkeä. Esiin haluttiin nostaa pikemminkin niitä sokeainopetuksen uranuurtajia, jotka loivat pohjaa nimenomaan suomenkieliselle opetukselle Helsingissä.

Mathilda Linsénin haudalla, Hietaniemen hautausmaan kolmannessa korttelissa, viiden-

nessä linjastossa lappeellaan makaava harmaa hautakivi kertoo kuitenkin edelleen siitä, että paikka on joskus ollut merkityksellinen. Muistomerkki on Linsénin entisten oppilaiden sinne lahjoittama ja sen kylkeen on kaiverrettu apostoli Paavalilta lainatut mieleen painuvat sanat: "Kristus on minulle elämä, ja kuolema on voitto."

Hautakiveen kaiverretussa kirjoituksessa tiivistyvät paitsi 1800-luvun suomalaisen evankelis-luterilaisen kristillisyyden myös aistivallisosetuksen perusajatukset. Jeesuksen uusintama jumalakuva ja Uuden Testamentin pelastusteoria muodostivat aistivallisosetuksen kivijalan. Aistivallisten opetuksessa ja kasvatuksessa nähtiin samoja piirteitä kuin Jeesuksen toiminnassa: hän auttoi tienvarrella kerjääviä kuuroja, sokeita ja rampoja. (Harjula 1996, 67, 87.) Niin ikään aistivallisten kouluihin liitettiin kristillistä symboliikkaa ja kertomuksia niiden erityisestä suhteesta kristilliseen kotiin (Suomen Aistivalliskoulujen Lehti 1/1899, 11–12).

Ajatus sokeainkoulusta kristillisenä "kotina" perustuu symbolisaatioon. Kaikissa kulttuurissa ihmiset ilmaisevat symbolisia merkityksiä erityisellä metaforakielellä. Metaforat eli kielikuvat mahdollistavat puhumisen yhdestä asiasta tavalla, johon sisältyy jokin toinen merkitys ja käyttötarkoitus. (Anttonen 1999, 35.) Esimerkiksi kristillinen "koti" on metafora, jonka keinoin on mahdollista ylittää ne etniset, sosiaaliset tai muut luokitukset, jotka erottavat ihmisiä ja liittävätkin heidät symbolin nimeämän paikan tai kohteen jäseniksi.

Kristinuskon opetukseen nojautuen aistivallisosetuksessa lähdettiin liikkeelle siitä, että aistivallinen oli vammastaan huolimatta Jumalan kuva. Aistivallisosetuksen puolestapuhujat pyrkivät eroon vanhatestamentillisesta kostoteoriasta ja korostivat aistivallisten joutuneen tilaansa täysin ilman omaa syytään. Kysymystä synnin palkasta pidettiin vammaisuuden yhteydessä asiaankuulumattomana. Aistivallisosetuksessa ei kuitenkaan voitu siinä määrin "parantaa" aistivallisia näkeviksi ja kuuleviksi, minkä vuoksi sen päämielenkiinto kohdistui siihen, miten aistivallisuuden mukanaan tuomia rajoituksia ja ongelmia voitiin kompensoida kasvatuksen ja opetuksen avulla. Alkuvaiheessa tavoitteet tosin jäivät vielä vaatimattomiksi, ja opetuksen luonne oli lähinnä hengellistä. Lähtöajatuksena oli kristinopin mukainen näkemys siitä, että vammaiset ihmiset olivat tuonpuoleista elämää varten luotuja, Jumalan omakseen valitsemia. Kärsimystä seuraisi myöhemmin palkinto taivaassa: sokeat saisivat näkönsä ja kuurot kuulisivat. (Harjula 1996, 67–68.)

Sokeainkoulujen evankelis-luterilaisella uskonnon opetuksella pyrittiin alusta alkaen herättämään rakkaus Jumalan sanaan ja kääntämään sokeiden huomio arkisista murheista tuonpuoleisiin kysymyksiin. Tämä päämäärä näkyy myös vuonna 1865 toimintansa aloittaneen Helsingin sokeainkoulun opetustavoitteissa. Mathilda Linsénin perustaman sokeainkoulun johtoajatus kuului: "Kristillisellä kasvatuksella ja opetuksella tuli kehittää sokeiden sielunkykyä ja sopivalla hoidolla vahvistaa heidän ruumiinvoimiaan ynnä valmistaa heille siten onnellisempi elinasema ja suunnata heidän katseensa kohti iankaikkisuutta." (Tsokkinen 1984, 22.)

Sokeainkouluissa raamatunhistoria muodosti uskonnonopetuksen ytimen, vaikka opetuksessa ei uskonnon osa-alueita erotettu jyrkästi toisistaan. Opiskelu aloitettiin jo alaluokilla. Raamatunhistorian tavoitteena oli antaa perusvalmiudet Raamatun tekstien ymmärtämiselle, mikä näkyikin usein myös käytetyssä symboliikassa. Erityisesti Kristuksen käsite on keskeinen. Vaihtamalla sanan "Kristus" tilalle toisen Kristusta symbolisoivan käsitteen "kärsimys" pääsemme lähemmäs sitä uskonnollista kielenkäyttöä, jossa vammaiset haluttiin samastaa Kristukseen. Samalla myös Mathilda Linsénin hautakiven kylkeen kaiverrettu kirjoitus "Kristus on minulle elämä, ja kuolema on voitto" saa tähän yhteyteen kiinnitettynä uuden merkityksen (Kärsimys on minulle elämä, ja kuolema on voitto). Se ei vain muistut-

tanut Mathilda Linsénin uskosta elämään Kristuksessa vaan antoi myös kärsimykselle Kristuksen kasvot ja lupauksen sokeille iankaikkisesta elämästä Jumalan valtakunnassa.

Hautakirjoitusta voikin tulkita siten, että siihen kaiverrettu kärsimys-metafora kertoo symbolisella tasolla siitä, millaisena äitihahmona Mathilda Linsén halusi jäädä muistetuksi tai millaisena äitinä hänet ehkä haluttiin muistaa. Kun kiveen kaiverrettua luonnehdintaa Mathilda Linsénin persoonasta peilaa Kyösti Sipilän vuonna 1915 pitämään puheeseen Linsénin haudalla, hautakiveen kaiverrettu muistokirjoitus on toteuttanut itse itseään. Sipilän muistelupuheesta välittyy mielikuva naisesta, joka uhrasi elämänsä kutsumustyölle kristillisellä vakavuudella. Puhe ei kuitenkaan kerro mitään historiallisesta Mathilda Linsénistä historiallisena henkilönä. Se on pikemminkin Kyösti Sipilän oma fiktiivinen tulkinta, johon hän projisoi niitä tunteja ja käsityksiä, joita toivoi Linsénin ohella myös muiden yhteiskunnallisten äitien omaavan.

Hanna Ingman ja äitiyden uusintaminen

Sokeainopetuksen uranuurtajanaisista 1910-luvulla rakennettu äiti-myytti on osa sokeainkouluyhteisön kollektiivitradiitiota. Tätä myyttiä uusinsivat 1920-luvulla toisen uranuurtajanaisen, heinäveteläisen herännäispapin tyttären Hanna Ingmanin (1845–1916) elämäntyöstä tuotetut tulkinnat (esim. Sokeain Airut 4/1921).

Hanna Ingman oli Mathilda Linsénin työn jatkaja ja oman aikansa uudistaja historian pitkässä tapahtumaketjussa. Hanna Ingmanin tie opettajattareksi ja myöhemmin sokeainkoulun sekä sokeain työlaitosten johtajattareksi kulki pitkälti samoja väyliä kuin Mathilda Linsénin. Kuopion tyttökouluun käytyään Hanna Ingman opiskeli lisää isänsä johdolla ja työskenteli samaan aikaan apulaisopettajattarena Kuopion vastaperustetussa Kuuromyökkäinkoulussa. Hanna Ingmanin ja Mathilda Linsénin tiet kohtasivat kun Hanna Ingman pääsi auskultantiksi Mathilda Linsénin perustamaan sokeainkouluu Helsinkiin vuonna 1869. Tästä kohtaamisesta ei jälkipolville ole jäänyt kirjallisia lähteitä, mutta arvatenkin tapaamisella oli ratkaiseva vaikutus Ingmanin jäämiseen sokeainopetuksen alalle. (Suomen Aistiviälliskoulujen Lehti 4/1896, 56–58; Sokeain Airut 6–7, 8/1915.)

Hanna Ingman seurasi Linsénin jalanjälkiä ja teki vuonna 1870 valtiolta saamallaan apurahalla ensimmäisen opintomatkinsa Ruotsiin ja Tanskaan, joissa sokeainkoulutoiminta oli ehtinyt pidemmälle kuin Suomessa. Opintomatkalta palattuana Hanna Ingman siirtyi opettajaksi vastaperustettuun Kuopion sokeainkouluu vuonna 1871. Toiminta Kuopiossa jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä Mathilda Linsénin kuoleman jälkeen Hanna Ingman kutsuttiin Helsinkiin Linsénin työn jatkajaksi. Hanna Ingman palasi vuoden jälkeen vielä Kuopioon, mutta otti vuoden 1877 alusta lopullisesti vastaan Helsingin sokeainkoulun johtajattaren toimen. (Suomen Aistiviälliskoulujen Lehti 4/1896, 56–58; Sokeain Airut 6–7, 8/1915.)

Hanna Ingman teki johtajakaudellaan lukuisia ulkomaanmatkoja ja osallistui moniin kansainvälisiin konferensseihin, mikä paitsi lisäsi hänen tuntemustaan alaa kohtaan myös kasvatti hänen vaikutusvaltaansa viranomaisatasolla. Ingman toimikin asiantuntijana useissa sokeainopetusta suunnitelleissa komiteoissa ja vaikutti niiden kautta aistiviällisopetuksen kehitykseen Suomessa. (Suomen Aistiviälliskoulujen Lehti 4/1896, 56–58; ks. myös Tsokkinen 1988, 207; Moilanen 2006, 65–71.) Hanna Ingmanin johtajakaudella aistiviällisopetus teki lopullisen läpimurtonsa Suomessa. Se, että aistiviällisopetus ylipäänsä integroitui osaksi kansanopetusta 1800-luvun lopulla, kertoo ennen muuta aistiviällisopetukseen liitettyjen merkitysten muuttumisesta. Köyhäinhoidon näkökulmasta vammaisten köyhien avun tarve

oli alkanut muodostua ongelmaksi paitsi laajuutensa myös pitkäaikaisuutensa ja suhteellisen kalleutensa vuoksi. Asiaa pahensi myös kansan epäinhimillinen ja pelonsekainen suhtautuminen vammaisuuteen. (Harjula 1996, 36, 41–42.)

Viranomaiset pitivät vammaisten pääongelmana heidän työkyvyttömyyttään. Yhteiskunnassa, jossa työ ja työteliäisyys olivat keskeisiä arvoja, vammaisuus ja köyhyys olivat kaksinkertainen onnettomuus. Yksilön kannalta kyse oli työ- ja elatuskyvyttömyyden aiheuttamasta avuttomuudesta. Kuntien näkökulmasta kyse oli puolestaan rasitteesta, jossa ei ollut kysymys pelkästään varattomuudesta vaan jatkuvasta huollon ja avun tarpeesta. Niinpä myös huomion kiinnittäminen aistivillisten opetukseen oli osa vaivaishuollon tavoitteiden ja lähtökohtien uudelleenarviointia: mielenkiinto kohdistettiin köyhyyden lievittämisestä köyhyyden ennaltaehkäisyyn. (Harjula 1996, 37, 41.)

Kun 1880-luvulla perustettiin helsinkiläisten herrasrouvien toimesta maamme ensimmäiset vammaisten auttamisyhdistykset, vammaisten erityisopetusta koskevaan julkiseen keskusteluun osallistuivat valtion, kuntien köyhäinhoidon ja kirkon ohella myös hyväntekeväisyys. Hyväntekeväisyyteen perustuvasta auttamisesta tuli etenkin yläluokan naisten suosittu harrastus. Vaikka kyse oli laajemmista eurooppalaisista aatevirtauksista ja toiminnan taustalla oli tarve parantaa kansan sosiaalisia oloja ja alhaista sivistystasoa, hyväntekeväisyyteen perustuva auttaminen loi myös uudenlaiset edellytykset naisten yhteiskunnalliselle toiminnalle. (Vuolle 1992, 85; Pulma 1994, 59; Satka 1994, 261–262, 271.)

Myös Hanna Ingman osallistui aktiivisesti helsinkiläisten herrasrouvien yhdistystoimintaan. Yhdistystoiminta osoittautuikin Ingmanille tehokkaaksi keinoksi paitsi vaikuttaa konkreettisella tasolla moniin sokeiden kannalta merkittäviin parannuksiin, myös saada äänensä kuuluviin yhteisöllisessä ja yhteiskunnallisessa toiminnassa. Kun erilaiset hyväntekeväisyshankkeet laajenivat vähitellen 1880-luvulla (hyväntekeväisyshän oli ollut "muodissa" jo aikaisemmin), Ingman perusti yhdessä muutamien helsinkiläisten herrasrouvien kanssa De Blindas Vänner rf. – Sokeain Ystävät -yhdistyksen. Vuonna 1887 perustettu yhdistys otti aluksi tehtäväkseen sokeainkodin hankkimisen sokeille naisille, mutta 1890-luvun lopulla se huolehti myös työkoulujen perustamisesta Suomeen. Yksityisellä aktiivisuudella ja lahjoitusvaroilla olikin vielä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä elintärkeä rooli ratkaistaessa monia sellaisia sosiaalisia, terveydellisiä ja kasvatuksellisia ongelmia, joihin valtion varat ja kiinnostus eivät riittäneet. (Nevalainen 1987, 9–15; ks. myös Keravuori 1992, 40–41.)

Hanna Ingman luopui Helsingin sokeainkoulun johtajattaren toimesta vuonna 1903. Kutsumustyötään sokeiden parissa Ingman kuitenkin halusi jatkaa kuolemaansa saakka toimimalla Helsingin Kallion Eläintarhan alueelle perustamissaan työlaitoksissa. Jälkikäteen arvioituna juuri tämä ajanjakso nosti Hanna Ingmanin metaforisesti kuviin ja kansiin. Helsingin sokeainkoulun johtajattaren toimesta luovuttuaan Hanna Ingman kohdisti kaiken äidillisen tarmonsaa aikuissokeiden asioihin. Ingmanin uusi rooli ei kuitenkaan miellyttänyt kaikkia sokeita, sillä osa koki, että Ingman holhosi heitä liikaa eikä jättänyt tilaa omatoimisuudelle (esim. Vartio 1988, 267). Hanna Ingmania pidettiin yleisesti voimakastahtoisena naisena, joka halusi kasvattaa sokeista lujuteen ja hyvyyteen juurtuneita luonteita (Suomen Aistivilliskoulu Lehti 4/1896, 56–58; ks. myös Paronen 1998, 14). Ingmaniin kohdistunut kritiikki vuosisadan vaihteen jälkeisessä tilanteessa ei kuitenkaan kerro niinkään hänen yhteistyönsä epäonnistumisesta aikuissokeiden kanssa, vaan se kuvastaa pikemminkin koulunsa päättäneiden sokeiden sivistystason kohoamista ja poliittista heräämistä avun kohteista itsensä auttajiksi. Hanna Ingmanin johtajakaudella tehty työ oli näin tuottanut juuri niitä tuloksia, joihin sokeainopetuksella oli vuosikymmeniä tähdätty. Ingman ei luul-

tavasti kyennyt sitä vain itse näkemään pitäessään tiukasti kiinni auktoriteettiasemastaan Eläintarhan sokeainyhteisön jakamattomana keulakuvana.

Yhteiskunnallinen äitiys sosiaalisen vanhemmuuden lähtökohtana

Vaikka Hanna Ingmanin persoona epäilemättä jakoi aikalaismielipiteitä, jäi hänen sokeiden asialle omistettu elämänsä lopulta hallitsemaan sekä hänen henkilökuvaansa että hänen elämäntyönsä tulkintaa. Samalla hänestä syntyneet mielikuvat tarjosivat 1920-luvulle tultaessa tuoreita aineksia uudelle "yhteiskunnallista äitiyttä" korostavalle äiti-myytille, joka vastasi aikaisempaa paremmin modernin ajan uusiin kysymyksiin. Uskonnollisen ulottuvuuden (kristillisen pelastamisen) lisäksi sokeainkoulujen työlle oli muodostunut yhteiskunnallinen lähtökohta. Erityisesti sokeiden toimeentulomahdollisuuksiin oli alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota. Toisaalta myös oman toimeentulon ansaitseminen palveli kristillisiä päämääriä. Sekä luterilainen uskonto että liberalistiset opit korostivat työnteon ja omillaan toimeen tulemisen tärkeyttä. Työllään yksilö lunasti yhteisön hyväksynnän ja paikkansa yhteisössä, kun taas työhön kykenemättömänä joutui hän tavallisesti hyljeksinnän ja arvostelun kohteeksi. (Harjula 1996, 37; ks. myös Pulma 1994, 56.)

Tässä mielessä Hanna Ingman toimi epäilemättä sopivana esikuvana uudelle äiti-myytille. Mathilda Linsénin tavoin myös Hanna Ingmanin pään päälle yritettiin luoda tai asettaa jonkinlaista sädekehää pian hänen kuolemansa jälkeen. Henkilökuva, joka Hanna Ingmanista esimerkiksi *Sokeain Airuen* 4/1921 äitienpäivän kynnyksellä julkaistusta kirjoituksesta välittyy, muistuttaa jo monella tavalla Mathilda Linsénistä aiemmin rakennettua henkilökuva:

Euroopan sivistysmaissa on vuosittain alettu viettää "äidin päivää", päivää, jolloin äiti, vapaana kaikista vaivoista ja huolista, on perheen kunniavieras. Kun tämä kaunis ajatus sanomalehdistön kautta löysi tiensä myöskin meidän maahamme, tehtiin päätös, että niille sokeille, jotka, vaikkapa vähässäkin määrässä, ovat nauttineet Hanna Ingmanin suuren elämäntyön hedelmiä, tulisi maalisk. 1 p. äidin päiväksi, päiväksi, jolloin he kiitollisuudella häntä muistelisivat. Tänäpäin on meillä erikoissyy rakkaudella muistaa H. Ingmania, sillä nyt on kulunut 50 v. siitä kuin H. Ingman Kuopion sokeainkoulun opettajattarena aloitti siunausrikkaan toimintansa sokeain hyväksi, joka koulu sinä päivänä sai ensimmäiset 2 oppilastaan. Olihan muutamia vuosia sitten H:gin sokeain koulu perustettu, joka toimi hiljaisuudessa. Mutta työ sokeain hyväksi Suomessa oli kuitenkin vielä kapaloissaan. Saattaakseen tämän järkipäisyyttä kehittymään tarvittiin tarmokas, lannistumaton, aloitteista rikas, järjestävä kyky, mitkä ominaisuudet H. Ingman runsaimmassa määrin omisti. Ja hänen ansiokkaan työnsä tuloksena on se tosiseikka, että sokeain asia Suomessa on tätä nykyä melkein samalla tasolla kuin Skandinaavian maissa. Hänen johtava kykynsä ja käytännöllinen silmänsä ovat olleet tärkeitä tekijöinä H:gin sokeainkoulun järjestämisessä semmoiseksi, että se nyt voi vetää vertoja mille pohjoismaiden aistiviialliskoululle tahansa. (Sokeain Airut 4/1921.)

Hanna Ingman nousi symbolisella tasolla 1920-luvulla sokeainopetuksen näkyvimmäksi keulakuvaksi. Sokeainopetus oli ollut Hanna Ingmanin elämäntehtävä. Pitkäjänteisellä ja intensiivisellä työrallaan Hanna Ingman oli epäilemättä samaistanut koko toiminnan voimakkaasti itseensä ja synnyttänyt vahvan riippuvuuden hänen ja yhteisön muiden jäsenten välille.

Toisaalta edellä mainitusta vuoden 1921 kirjoituksesta nousee esiin myös poliittinen ulottuvuus. Sokeain Airut kehottaa Suomen sokeita äitiensä päivänä kiitollisuudella muistelemaan nimenomaan Hanna Ingmania. Mathilda Linséniin kirjoituksessa ei viitata millään muotoa. Oliko kyseessä puhdas vahinko vai oliko Hanna Ingmanista tullut myös poliittisesti sopivampi symbolihahmo kansalaissodan jälkeisessä tilanteessa, jossa voittajan ja hävinneen osapuolen ideologiseksi taistelulentäksi oli noussut lastensuojelu ja -kasvatus (ks. esim. Sulkunen 1989, 72, 79–80)?

1860-luvulla käynnistynyt lastensuojeluideologia teki lopullisen läpimurtonsa juuri kansalaissodan jälkeen. Yhteiskunnallisen keskustelun strategiseen keskipisteeseen astui lapsi; hänen huoltonsa, suojelunsa ja kasvatuksensa. Lastensuojeluideologiaa tukivat monet sivistys- ja kulttuuripoliittiset toimenpiteet, joista vuonna 1921 hyväksytty oppivelvollisuuslaki oli varmasti näkyvin. Lapsen suuntasivat katseensa niin kommunistit, sosiaalidemokraatit kuin porvarilliset piiritkin. Lapsi oli se, jonka viattomuuteen oli helpoin uskoa; mutta lapsi oli myös se, joka yhteiskunnan tulevan kehityksen kannalta oli avainasemassa. Lastensuojelusta tuli eri yhteiskuntaluokkien avointa ja pyyteellistä taistelua tulevien kansalaisten elämästä ja sieluista. (Sulkunen 1989, 72–75, 79–80.)

Tätä taustaa vasten myös yhteiskunnallista äitiyttä korostava äiti-myytti saa uusia merkityksiä. Sokeainkoulujen johtajat ja opettajat olivat valtaosaltaan lähtöisin keski- ja yläluokkaan kuuluvista kodeista, kun taas oppilaat olivat enimmäkseen tilattoman väestön, loisten, itsellisten lampuotien, piikojen ja renkien lapsia. Erityisen paljon sokeainopettajiksi hakeutui pappiskotien tyttäriä ja poikia. Kaikista sokeainopettajista heidän osuutensa oli yli 30 prosenttia. Pappiskotien nuorilla oli ollut yleensä muita nuoria paremmat mahdollisuudet päästä opiskelemaan yliopistoihin, ja toisaalta papiston keskuudessa myös tiedettiin sokeainkouluista samoin kuin kuuromykkien ja tylsämielisten kouluista muita enemmän. Varsinkin alkuvuosina papit pitivät paljon yhteyksiä aistivälliskouluihin. He lukivat kirkoissa kouluja koskevat kuulutukset ja toimittivat seurakunnan alueella asuvat aistivälliset lapset oppilaisiksi kouluihin. (Tsokkinen 1988, 210–211.)

Myös sokeainkoulujen johtokunnat koostuivat säätyläisistä, varakkaista porvareista ja virkamiehistä. Koulut epäilemättä hyötyivät tällaisesta käytännöstä. Hyvämaineiset ja vaikutusvaltaiset jäsenet pystyivät monella tavalla edistämään koulun kehitystä haluamaansa suuntaan. Esimerkiksi Hanna Ingmanin johtajakaudella vuonna 1898 Helsingin sokeainkoulun kouluneuvoston puheenjohtajana toimi rautatiehallituksen sihteeri ja myöhemmin toimistotirehtööriksi kohonnut Carl Federley. Muita jäseniä olivat dosentti ja tohtori G.A. Nordman, vapaaherratar E. Palmen, neiti R. Heikel sekä vapaaherratar A. af Schulten. (Paronen 1998, 7.)

Näin ollen sokeainkouluyhteisö oli eräänlainen mikroyhteiskunta, jossa tiivistyivät kaikki yhteiskunnan hierarkkiset luokkarakenteet. Toisaalta sokeainkoulut olivat myös eräänlaisia sulatusuuneja, joissa muualta muuttaneista lapsista ja henkilökunnasta muodostui omaleimainen yhteisö. Kuuluminen yhteisöön muokkasi vahvasti yhteisön jäsenten elämää, ja antoi olemassaololle sosiaalisesti ja kulttuurisesti jäsentyvän yhteisöllisen perustan. Sosiaalinen identiteetti vastasi kysymykseen, keitä olemme ja mihin kuulomme; kulttuurinen identiteetti puolestaan kysymykseen keihin tuli samaistua ja keihin ei.

Marttyyriäitiys – työlle uhrautumisen metafora

Ensimmäisille naiskansakoulunopettajille samoin kuin diakonissoille ja sairaanhoitajille ammattinvalinta merkitsi ehdottomuuteen, uhrautuvuuteen ja antaumukseen velvoittavaa

kutsumusta, johon liittyi joko virallisesti tai sisäisesti annettu naimattomuuden lupaus (Sulkunen 1995, 33–37.)

Opettajien mallikansalaisuutta valvottiin monin eri tavoin. Esimerkiksi ulkonäköä ja käytöstä koskevat ohjeet oli kirjattu jo lähtökohtaisesti kouluopetusta koskeviin säädöksiin ja opettajankoulutuksen valinnalla valvottiin ja varmistettiin opettajakokelaiden säädyllyisyys ja soveltuvuus esikuvaksi (esim. Simola 1995, 233–252). Myönteisiä ominaisuuksia olivat muun muassa siveellinen vakavuus, vakaa mieliala ja nuorison johtamiseen soveltuva kristillinen mielenlaatu (Tsokkinen 1988, 207).

Myös sokeainkoulut toimivat ohjesääntöjensä mukaan kristillis-siveellisellä pohjalla (Tsokkinen 1984, 22). Näin ollen myös sokeainkouluihin hakeutuneet naisopettajat joutuivat vielä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä tekemään valinnan kodin ja koulutyön välillä. Tällaisen työlle pyhittämisen idean, ehkä radikaalinkin henkilökohtaisen ratkaisun voi tulkita marttyyriteoksi, kutsumukselle uhrautumiseksi. Toisaalta se voidaan tulkita vastarinnan ilmaukseksi kotiäitiydelle. Naisten täysvaltaisuus ei ulottunut vielä 1800-luvulla naimisissa oleviin naisiin. Yhteiskunnassa, jossa naisen kunnia ja häpeä määrittyivät pitkälti kristinopista käsin, naimattomuuttaan ja samalla itsellistä ja omaehtoista elämää saattoi kunniallisesti perustella vetoamalla nimenomaan joko kristilliseen tai yhteiskunnalliseen kutsumukseen (esim. Sulkunen 1989, 25–30; Koskenvesa 1992, 23–28).

Kun tätä taustaa vasten pohtii, millaista naiskuvaa Kyösti Sipilän alun perin esittelemä äiti-myytti välittää sokeainopetuksen uranuurtajanaisista kristillisinä ja yhteiskunnallisina äiteinä, ei myöskään marttyyriäidin mielikuvalta voi välttyä. Mistä syntynyt mielikuva lopulta sitten kertoo? Kristillisessä kontekstissa marttyyrius merkitsee uskonnollista vakautusta, jonka puolesta henkilö on valmis kärsimään ja kuolemaan. Nostamalla abstraktiota soa marttyyriuden käsitteen voi mieltää myös työlle tai tehtävälle uhrautumisen metaforaksi. Työlle uhrautuminen ja sen erityinen korostaminen ja kunnioittaminen nousevatkin vahvasti esille uranuurtajanaisten muistelussa. Tämä tulee erityisen hyvin näkyviin Kyösti Sipilän Linsénin haudalla pitämästä puheesta, jossa Sipilä julistaa aluksi Mathilda Linsénin hautapaikan pyhäksi. Tämän jälkeen hän jatkaa kertomustaan kuvailemalla ja tulkitsemalla Mathilda Linsénin kutsumustyötä sokeiden lasten hyväksi. Lopuksi hän päättää ylistyspuheensa korottamalla Mathilda Linsénin Suomen sokeiden äidiksi (Sokeain Airut 6–7/1915).

Mielikuva Mathilda Linsénin marttyyriäitiydestä on ymmärrettävissä myös representaationa. Representaatioissa stereotyypioilla on keskeinen rooli tiedon tuottajina. Stereotyypioiden rakentamista voikin pitää keskeisenä merkityksellistämisen käytäntönä, jolla sokeainopetuksen uranuurtajanaisista syntyneitä marttyyriäidin mielikuvaa on mahdollista selittää. Ihminen yrittää ymmärtää ilmiöitä aina joidenkin laajempien kategorioiden avulla hahmottamalla esimerkiksi niitä rooleja ja statuksia, joita yksilö elämässään toteuttaa. Niinpä stereotyypioiden rakentumisessa, kuten marttyyriäidin myytissä on olennaista, että ne viittaavat yhtä paljon kuviteltuun kuin todelliseksi käsitettyynkin. Tarinan syvempi merkitys piilee siinä, mitä ei sanota vaan kuvitellaan – siinä mihin vihjataan, mutta jota ei voida näyttää. (Hall 1999, 190.)

Stereotyypioissa on kysymys kahtia jakamisen strategiasta, jossa erotetaan normaali ja hyväksyttävä epänormaalista ja epämiellyttävästä. Erottamisen ja poissulkemisen strategia mahdollistaa niiden ominaispiirteiden esiin nostamisen, jotka sopivat ja tukevat kulloistakin aktiivina olevaa diskurssia. (Hall 1999.) Voikin kysyä, miten paljon 1910-luvulla aktiivinen "marttyyriäidin" diskurssi on mytologisoinut entisestään sokeainopetuksen uranuurtajanaisten toiminnan luonnetta ja vaikuttanut myöhemmin sokeainopetuksessa työskentelevän naisopettajattaren ihanteeseen. Ideaalitasolla tämä näyttää tarkoittaneen vielä pitkälle

sotienkin jälkeen pysyttäytymistä kristillisen ja yhteiskunnallisen äitiyden (neitseyden) raameissa ja kieltäytymistä aviovaimon (neitsyydestä luopumisen) kutsumuksesta (esim. Tsokinen 1988, 206–210).

Kristillisessä perinteessä sekä neitsyys että äitiys ovat olleet arvostettuja ominaisuuksia. Vaikka neitseyden ja äitiyden symbolit on totuttu liittämään erityisesti katoliseen kulttuuriin, ne ovat käytännössä vaikuttaneet naiskuvan ihanteisiin koko kristikunnassa. Kristillisessä perinteessä juuri neitseyden siveysihanteet ovat olleet kunnioitettavampia naisella kuin miehellä, mikä näkyy muun muassa siinä, ettei oman perheen perustaminen ole koskaan muodostunut miesopettajille esteeksi työuralla. Naisena oleminen on siis ollut jo lähtökohtaisesti dialogia neitsyyden ja äitiyden, seksuaalisuuden ja seksuaalisuudesta kieltäytymisen ongelmakentässä.

Kulttuuriantropologi Pia Mero palauttaakin seksuaalisuudesta puhumisen ja samalla "naisen" ongelmakentän kristilliseen peruskertomukseen. Kristikuntaa yhdistää myytti naisen hairahtuvasta luonteesta, Eevan perintönä tunnettu syntiinlankeemuskertomus. Mero toteaa, että naisena oleminen kristillisessä kontekstissa on merkinnyt ideaalitasolla "Neitsyt Marian velvollisuutta" ja "Eevan perintöä". Eevan luonto on hallittavissa Marian esimerkin mukaisesti. Eeva edustaa naisessa piilevää synnin uhkaa, kun taas Maria tavoiteltavaa päämäärää. Pia Meron mukaan loogisesti vastakkaisten käsitteiden neitseyden ja äitiyden sisällyksen perusristiriita onkin siinä, miten luopua neitsyydestä siten, että se johtaa kunnialliseen äitiyteen eikä kontrolloimattomaan ja vaaralliseen seksuaalisuhteeseen. (Mero 1995, 44–46.) Sisällyttämällä Meron äiti-käsitteeseen myös kristillisen, yhteiskunnallisen ja marttyyriäidin metaforat, pääsemme lähemmäksi sitä naisopettajan ihannetta, johon sokeainopetuksen uranuurtajanaisten muistelulla pyrittiin.

Äiti-myytin kulttuurinen ristiriita ja tulkinta

Sokeainopetuksen uranuurtajanaisten historia on olennainen osa myös työn ja perheen historiaa (esim. Delamont 2001; Vainio-Korhonen 1998; Sulkunen 1989): työn historiaa siksi, että suomalainen yhteiskunta perustui 1800-luvulla ja 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä pitkälti sukupuolitettuun työnjakoon; perheen historiaa siksi, että naisena olemisen ideaan on sisällynyt jo lähtökohtaisesti äitiyden ihanne. Ajatusrakennelman perusta on raamatullinen. Perinteisen kristillisen näkemyksen mukaan Jumala loi ihmisen omaksi kuvakseen ja eräänlaiseksi luomistöidensä tilanhoidajaksi. Samalla syntyi käsitys paitsi miehen ja naisen yhteenkuuluvuudesta myös sukupuolitetusta työnjaosta ja perheestä sukulaisuusjärjestelmän keskuksena. (Ks. myös Schneider 1980.)

Sukupuolitetussa työnjaossa naisen paikka oli pitkään kotitalouden piirissä tai muutoin sopiviksi katsotuissa "kunniallisissa" tehtävissä. Naisena olemisen idea toteutui siis jo kristinopin pohjalta parhaiten kotona, miehen valvovan katseen alla. Myöskään julkinen mielipide ei tukenut naisen omaa valintaa päätöksissä, jotka koskivat siviilisäätystä tai ammatinvalintaa. Uskonnollisessa kielenkäytössä naisen tehtävänä oli synnyttää miehelle jälkeläisiä. Tämä tuntui ja näkyi erityisesti patriarkaalisissa säätyläiskodeissa. Naisena olemisen perusta oli olemista suhteessa perheeseen ja kristilliseen käsitykseen naisen roolista perheessä. (Esim. Sulkunen 1989.) Kun 1800-luvun jälkipuoliskolla patriarkaalinen säätyläisyhteiskunta alkoi jäädä teollistuvan kansalaisyhteiskunnan puristuksiin, merkitsi se monella tavalla vanhojen perhe- ja roolimallien murenemistä. Yhteiskunnallinen rakennemuutos vauputti naisen asteittain sääty-yhteiskunnan henkisistä ja fyysisistä kahleista, mutta se näkyi ja heijastui yhteiskuntaluokkiin eri tavoin. Kirsi Vainio-Korhosen mukaan naisten "näkyvä"

vapautuminen kodin ulkopuoliseen työhön tapahtui lähinnä yläluokassa, sillä työväen keskuudessa palkkatyö ei ollut mikään vaihtoehto. Työläisperheissä kotiäitiys oli toisin kuin nousevassa keskiluokassa epäkäytännöllinen ihanne. (Vainio-Korhonen 1998, 23.)

Myös sokeainopetuksen uranuurtajanaiset kuuluivat yläluokkaan. He olivat sosiaaliselta taustaltaan säätyläisperheiden tyttäriä. Näin ollen myös heidän ammattikutsumuksessaan on epäilemättä ollut kristillisten tai yhteiskunnallisten motiivien ohella yksityisempiäkin motiiveja. Kiinnostavampaa on kuitenkin kysyä, millaista julkisuuskuvaa heistä tuotettiin kuoleman jälkeen? Mihin uranuurtajanaisten äiti-myytillä pyrittiin? Naimattomuus ei ollut ongelmaton elämäntapa nuorille naisopettajille, vaan päinvastoin se oli ongelma suojelluille hyvien perheiden tytöille ja heidän vanhemmilleen, kuten esimerkiksi Anna Kortelainen on osuvasti todennut teoksessaan *Virginie* (2002, 31). Molempien sukupuolten täytyi odottaa kärsivällisesti avioitumista tai ikäännyttyään tyytyä kohtaloonsa, sosiaalisesti marginaaliseen asemaan naimattomina.

Toisin kuin kunnalliset kansakoulut sokeainkoulut olivat alusta alkaen valtion ylläpitämiä sisäoppilaitoksia, joiden yhteisöllistä rakennetta määrittivät vahvasti mielikuva suuresta sokeainkouluperheestä. Tätä yhteisöllisyyttä tuki myös sokeainopetuksen uranuurtajanaisten äiti-myytti, joka sisälsi sukupolvien kokemusta siitä, mikä oli sokeainkouluyhteisön kannalta hyvää ja toivottavaa. Sosiaalinen vanhemmuus – esikuvallisuus – tarkoitti 1910–1920-luvulla ideaalitasolla paitsi työlle uhrautumista myös kunnialliseen ja siveelliseen käytökseen pyrkimistä. Absoluuttisen "puhtauden" vaatimus kattoi niin seksuaalikäyttäytymisen kuin alkoholikulttuurin. Se ulotti vaikutuksensa koko ihmisolemukseen, jossa yksilöllinen pidättyvyys, puhtaus, itsensä hallinta ja kurinalaisuus asettuivat kunniallisen naisen normatiiviseksi mittapuuksi. Lähtöajatuksena oli se, että sekä kasvattajat että kasvatettavat oppisivat sisäistämään oikean ja hyväksyttävän kristillisen elämäntavan ja sisällön. Tällä tavoin kannustettiin myös yhteiskunnallisia äitejä siirtämään oikeita arvoja kasvattilapsiinsa ja vahvistamaan näin heikoimpienkin kansalaisten moraalista selkärankaa. (Ks. myös Sulkunen 1989, 44–57.)

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet

Kuurojen- ja sokeainkoulu 4/1965, 94–120: 1) 100-vuotta sokeainopetusta Suomessa. 2) Helsingin sokeainkoulun 100-vuotisjuhla. 3) Helsingin sokeainkoulun historiikki.
Sokeain Airut 3/1913: Sananen valosta ja pimeydestä.
Sokeain Airut 6–7/1915: 1) Helsingin sokeainkoulu 50-vuotias. 2) Mathilda Linsén. 3) Hanna Ingman. 4) Helsingin sokeainkoulun 50-vuotis juhla.
Sokeain Airut 8/1915: Neiti Hanna Ingman.
Sokeain Airut 4/1921: 1) Maaliskuun ensimmäinen päivä. 2) "Äidin päivänä".
Suomen Aistivialliskoulujen Lehti 4/1896, 56–58: Hanna Ingman.
Suomen Aistivialliskoulujen Lehti 1/1899, 11–15: Helsingin sokeainkoulun uuden koulutalon vihkimystilaisuudessa pidetty puhe.
Suomen Aistivialliskoulujen Lehti 8/1915, 113–122: Helsingin sokeainkoulu 50-vuotta.

Kirjallisuus

Anttonen, Veikko 1999. Uskonto ihmisen ajattelussa ja kulttuurissa. Teoksessa Hyry, Katja & Pentikäinen, Juha (toim.), *Uskonnot maailmassa*. Porvoo: WSOY, 32–42.
Delamont, Sara 2001. *Changing women, unchanged men? Sociological perspectives on*

- gender in a post-industrial society. Guildford & King's Lynn: Biddles Ltd.
- Epstein, Debbie & Johnson, Richard 1998. *Schooling sexualities*. Buckingham: Open University Press.
- Halila, Aimo 1949. *Suomen kansakoululaitoksen historia I–III*. Helsinki: WSOY.
- Hall, Stuart 1999. *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Harjula, Minna 1996. *Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. *Biblioteca Historica* 15. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Keravuori, Kirsi 1990. *Siannahkataulusta digitaalitekniikkaan. 100 vuotta näkövammaisten kirjastotoimintaa 1890–1990*. Helsinki: Näkövammaisten kirjastoyhdistys ry.
- Keravuori, Kirsi 1992. *Arlasta ammattiin. Näkövammaisten ammatillisen koulutuksen historia*. Espoo: Arlainstituutti.
- Kortelainen, Anna 2002. *Virginie. Albert Edelfeltin rakastajattaren tarina*. Helsinki: Tammi.
- Koskenvesa, Esko 1992. *Uskonnollisten käsitysten ja organisaatioiden vaikutus vammaisten kansalaisten elämään*. Teoksessa Fagerlund, Asko & Niemi, Veikko & Tuunainen, Kari (toim.), *Vammaiset kansalaiset itsenäisessä Suomessa*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 23–28.
- Kuotola, Urpo 1988. *Näkövammaisten elinolojen ja näkövammaistyön kehitys*. Teoksessa Kuotola, Urpo & Tsokkinen, Anja & Vartio, Eero (toim.), *Näkövammaisten ja näkövammaistyön historia*. Helsinki: Näkövammaisten Keskusliitto, 20–189.
- Mero, Pia 1991. *Ruudun takaa. Kulttuurin kuvia Etelä-Italiassa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Moilanen, Aatu 2006. *"Otetaan vastuu omista asioista."* Suomen sokeainkoulut kansakoululaitoksen rinnalla vuosina 1865–1939. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Nevalainen, Tapani 1987. *Edelläkävijä*. Helsinki: Sokeain Ystävät.
- Paronen, Sari 1998. *100 vuotta Ensilinjalla*. Helsinki: Helsingin kaupungin koulutus- ja kehittämisskeskus.
- Pulma, Panu 1994. *Vaivaisten valtakunta*. Teoksessa Jaakkola, Jouko & Pulma, Panu & Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (toim.), *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 15–70.
- Satka, Mirja 1994. *Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi*. Teoksessa Jaakkola, Jouko ym. (toim.), *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 261–340.
- Schneider, David 1980. *American Kinship. A Cultural Account*. Chicago: University of Chicago Press.
- Simola, Hannu 1995. *Paljon vartijat. Suomalainen kansanopettaja valtiollisessa kouludiskurssissa 1860-luvulta 1990-luvulle*. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 137. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Sulkunen, Irma 1989. *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Sulkunen, Irma 1991. *Retki naishistoriaan*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Sulkunen, Irma 1995. *Mandi Granfelt ja katsomusten ristiriita*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Tsokkinen, Anja 1984. *Suomen sokeainkoulut ja niiden oppilaitokset vuosina 1865–1917*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Tsokkinen, Anja 1988. *Näkövammaisten perus- ja ammattiopetuksen vaiheet*. Teoksessa Kuotola, Urpo ym. (toim.), *Suomen näkövammaisten ja näkövammaistyön historia*. Helsinki: Näkövammaisten Keskusliitto, 190–257.
- Vainio-Korhonen, Kirsi 1998. *"Käsin tehty - miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde"*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Vainio-Korhonen, Kirsi 2002. Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vartio, Eero 1988. Yhdistystoiminnan kehityslinjat ja näkövammaisten tiedonsaannin historia. Teoksessa Kuotola, Urpo ym.(toim.), Suomen näkövammaisten ja näkövammaistyön historia. Helsinki: Näkövammaisten Keskusliitto, 258–357.
- Vuolle, Tuula 1992. Koulutus ja vammaisuus. Näkökulma historialliseen tutkimukseen. Teoksessa Fagerlund, Asko ym. (toim.), Vammaiset kansalaiset itsenäisessä Suomessa. Joensuu: Joensuun yliopisto, 83–90.
- Vuolle, Tuula 1993. Paikallisesta hyväntekeväisyydestä valtion asiaksi. Aistiviällis- ja raajarikkoiskoulutus Suomessa 1846–1892. *Studia Historica Jyväskyläensia* 47. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kari Huuskonen on folkloristiikan jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa ja toimii museoamanuenssina Näkövammaismuseossa.